

वरिष्ठ महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांच्या राजकीय जबाबदारीचा अभ्यास

प्रकल्प अहवाल

संशोधकांचे नाव

1. अनिकेत प्रकाश चिंचोळकर
2. आकाश सुरेश फुलझेले
3. गौरव दिवाकर ठेंगणे
4. प्रतिक्षा रमेश राऊत
5. अस्मिता भीमा नागोसे
6. रक्षा पतरंगे

मार्गदर्शक

प्रा.डॉ. ज्योती प्रमोद राखुंडे

इस्तम्भ प्रकल्प गांडवाना विद्यापीठ गडचिरोली अंतर्गत बी.ए. सेमेस्टर ६ करीता
संशोधन पद्धती अभ्यासक्रमानुसार पदवी प्रदानासाठी सादर करण्यात येत
आहे.

विवेकानंद महाविद्यालय, भद्रावती

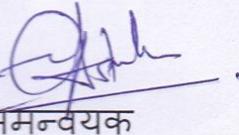
सत्र 2021-2022

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, विवेकानंद महाविद्यालय
भद्रावती बीए सेमिस्टर 6 चे विद्यार्थी अनिकेत प्रकाश चिंचोळकर ,आकाश
सुरेश फुलझोले, गौरव दिवाकर ठेंगणे, प्रतिक्षा रमेश राऊत ,अस्मिता भीमा
नागोसे यांनी 'वरिष्ठ महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचा राजकीय जबाबदारीचा
अभ्यास या शीर्षकांतर्गत प्रा. डॉ. ज्योती प्रमोद राखुंडे यांच्या मार्गदर्शनात
प्रकल्प कार्य पूर्ण केले आहे. हा प्रकल्प गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली
अंतर्गत बी ए सेमिस्टर सहा करिता सामान्य संशोधन पद्धती
अभ्यासक्रमाच्या परीक्षेची आवश्यक पूर्तता म्हणून सादर करण्यात येत
आहे.

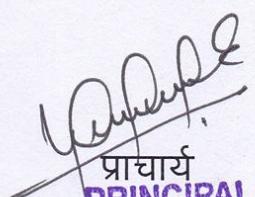
दिनांक :

स्थळ: विवेकानंद महाविद्यालय भद्रावती

समन्वयक

सामान्य संशोधन पद्धती

विवेकानंद महाविद्यालय भद्रावती

प्राचार्य
PRINCIPAL
Vivekanand Mahavidyalaya
Bhadrawati, Dist-Chandrapur

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, विवेकानंद महाविद्यालय भद्रावती बी ए सेमेस्टर 6 चे विद्यार्थी अनिकेत प्रकाश चिंचोळकर, आकाश सुरेश फुलझोले, गौरव दिवाकर ठेंगणे, प्रतिक्षा रमेश राऊत, अस्मिता भीमा नागोसे, रक्षा पतरंगे यांनी 'वरिष्ठ महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचा राजकीय जबाबदारीचा अभ्यास' या शीर्षकांतर्गत माझ्या मार्गदर्शनाखाली प्रकल्प कार्य पूर्ण केले आहे. हा प्रकल्प गोडवाना विद्यापीठ गडचिरोली अंतर्गत बी ए सेमिस्टर सहा करिता सामान्य संशोधन पद्धती अभ्यासक्रमाच्या परीक्षेची आंशिक पूर्तता म्हणून सादर करण्यात येत आहे. मी प्रमाणित करते की, सदर प्रकल्प यापूर्वी कुठेही प्रकाशित झालेला नाही किंवा कोणत्याही विद्यापीठात सादर केलेला नाही.

दिनांक: १ २६.५.२०२२

स्थळ : विवेकानंद महाविद्यालय भद्रावती

मार्गदर्शक
Associated Professor
Vivekanand Mahavidyalaya
Bhadrawati, Distt. Chandrapur.

प्रतिज्ञापत्र

आम्ही, विवेकानंद महाविद्यालय भद्रावती बीए सेमिस्टर 6 चे विद्यार्थी या प्रतिज्ञापत्राद्वारे घोषित करतो की, गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली द्वारे सत्र 2021 22 या शैक्षणिक सत्रात होणाऱ्या कला पदवी शाखे करिता सामान्य संशोधन पद्धती अभ्यासक्रमांतर्गत 'वरिष्ठ महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचा राजकीय जबाबदारीचा अभ्यास' या विषयावर लघुशोध प्रबंध सादर करीत आहोत.

हा लघुशोध प्रबंध प्रा. डॉ. ज्योती प्रमोद राखुंडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केला आहे. तरी आम्ही विद्यार्थी घोषित करतो की, प्रस्तुत प्रकल्प यापूर्वी कुठेही प्रकाशित झालेला नाही किंवा कोणत्याही विद्यापीठात सादर केलेला नाही.

स्थळ : भद्रावती

दिनांक: 26.5.2022

1. अनिकेत प्रकाश चिंचोळकर
2. आकाश सुरेश फुलझेले
3. गौरव दिवाकर ठेंगणे
4. प्रतिक्षा रमेश राऊत
5. अस्मिता भीमा नागोसे
6. रक्षा पतरंगे

Amit.

Akash

G.D.Thengna

K.V.Palgale

A.B.Nagose

R.M.Patange

प्रस्तावना :

जगाला विकसित करणारा एकमेव सक्षम घटक म्हणून तरुणांकडे पाहिले जाते. सामाजिक उत्थानाची जबाबदारी या तरुणांवर आहे. आमच्या संविधानाने अठरा वर्षांच्या वरील सर्व स्त्री-पुरुष नागरिकांना मतदानाचा अधिकार दिला आहे. मतदान करणे हे प्रत्येक नागरिकाचे कर्तव्य आहे. वरिष्ठ महाविद्यालयातील विद्यार्थी 18 वर्षे पूर्ण झालेली असतात. त्यांना नव्याने मतदानाचा अधिकार मिळालेला असतो. अशा नवमतदारांची संख्या वाढत आहे पण तरी लोकसभा, विधानसभा किंवा नगर परिषद यांच्या निवडणुकांमध्ये होणाऱ्या मतदानाचे प्रमाण 50 ते 60 टक्के यांच्या दरम्यान असते. अशावेळी आमचा युवा मतदार मतदानात बाबत आणि एकूणच राजकीय क्षेत्राबाबत काय विचार करतो हे जाणून घेणे महत्वाचे ठरते. देशाच्या विकासात युवा वर्गाचा नोवा वाटा असतो. कोणत्याही देशाची खरी संपत्ती किंवा शक्तिस्थान देशातील युवक हेच असतात. देशातील युवकांच्या दर्जा वरून त्या देशाचे भवितव्य कसे ऊळेल हे वर असते. त्यावृष्टीने आपल्या युवकांना अधिक सक्षम विधायक व सांवर्धन बनवणे गरजेचे आहे. युवक हा असा वर्ग आहे जो शारीरिक आणि नानांतरिक रूपाने बलवान असतो. भारतीय लोकसंख्येच्या 34 टक्के इतकी सांकेतिक युवकांची म्हणजे 24 ते चाळीस वर्षे वयोगटाची आहे. हा युवक नेहमीच सामाजिक, आर्थिक, मानसिक रूपाने सक्रिय असावा असे अपेक्षित असते. जातीच युवकांची स्थिती यावृष्टीने बरीच चिंताजनक आहे. भारतीय राजकारणात

भारतीय युवकांची स्थिती यादृष्टीने बरीच चिंताजनक आहे. भारतीय राजकारणात ध्येय प्रेरित युवकांचे योगदान असणे आवश्यक आहे. असे असतांना आमच्या युवकांच्या मनात राजकीय जबाबदारीची भावना कितपत आहे याचा अळ्यास करणे महत्त्वाचे ठरते.

संशोधनाचा विषय :

वरिष्ठ महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचा राजकीय जबाबदारीचा अळ्यास

संशोधन पद्धती:

प्रस्तुत संशोधनासाठी सर्वेक्षण पद्धतीचा वापर करण्यात आला. प्रश्नावली बनवून युवकांकडून त्या भरून घेण्यात आल्या. या प्रश्नावलीत वरिष्ठ महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांच्या राजकीय मते आणि जबाबदारीची भावना समजून घेण्याचा प्रयत्न करण्यात आला.

संशोधनाची व्याप्ती:

प्रस्तुत संशोधनासाठी विवेकानंद महाविद्यालय भद्रावती येथील पन्नास विद्यार्थ्यांची लॉटरी पद्धतीने निवड करण्यात आली.

विवेकानंद महाविद्यालय हे भद्रावती शहरातील वरिष्ठ नहाविद्यालय आहे या महाविद्यालयात कला आणि वाणिज्य शाखेतील जवळपास 500 विद्यार्थी आहेत. प्रस्तुत संशोधनासाठी यापैकी 50 विद्यार्थ्यांचा ननावेश करण्यात आला या पन्नास विद्यार्थ्यांकडून तयार करण्यात आलेली प्रश्नावली भरून घेण्यात आली.

संशोधनासाठी निवडण्यात आलेल्या विद्यार्थ्यांमध्ये पदवी अभ्यासक्रमाचे विद्यार्थी आहेत. त्यामध्ये प्रथम वर्षाचे विद्यार्थी आहेत द्वितीय वर्षाचे विद्यार्थी आहेत तर तृतीय वर्षाचे विद्यार्थी आहेत.

विद्यार्थ्यांनी प्रश्न अनुरूप दिलेली उत्तरे या प्रमाणे आहेत.

प्रश्न 1 आपली मतदार म्हणून नोंदणी झालेली आहे काय?

या प्रश्नावर 19 विद्यार्थ्यांनी होय असे उत्तर दिले आणि एकतीस विद्यार्थ्यांनी नाही असे उत्तर दिले.

टेबल क्रमांक 1

आपली मतदार म्हणून नोंदणी झालेली आहे काय?	
होय	38%
नाही	62%

प्रश्न 2: मतदार म्हणून नोंदणी झालेली नसेल तर ती का करण्यात आली नाही?

या प्रश्नावर आपण नोंदणी करणार आहोत असे उत्तर बहुसंख्येने मिळाले.

टेबल क्रमांक 2

मतदार म्हणून नोंदणी झालेली नसेल तर ती का करण्यात आली नाही?	
माहिती नव्हती	16%
गरज वाटत नाही	18%
करणार आहे	66%

प्रश्न 3: याआधी झालेल्या निवडणुकीत आपण मतदान केलेले आहे काय?

असा प्रश्न विचारला असता सोळा विद्यार्थ्यांनी होय असे उत्तर दिले आणि एकतीस विद्यार्थ्यांनी नाही असे उत्तर दिले.

टेबल क्रमांक 3

याआधी झालेल्या निवडणुकीत आपण मतदान केलेले आहे काय?

होय	32%
नाही	68%

प्रश्न 4 : स्थानिक स्वराज्य संस्था विषयी आपणास माहिती आहे काय?

असा प्रश्न विचारल्यास छत्तीस विद्यार्थ्यांनी होय असे उत्तर दिले आणि 14 विद्यार्थ्यांनी नाही म्हणून सांगितले.

टेबल क्रमांक 4

स्थानिक स्वराज्य संस्था विषयी आपणास माहिती आहे काय?

होय	72%
नाही	28%

प्रश्न 5: तुमच्या वॉर्डातील नगरपरिषद सदस्याचे नाव तुम्हाला माहित आहे काय?

असा प्रश्न विचारल्यावर केवळ दोन विद्यार्थ्यांनी नाही असे उत्तर दिले इतरांना त्यांच्या वॉर्ड मैंबर चे नाव माहित होते .

टेबल क्रमांक 5

: तुमच्या वॉर्डातील नगरपरिषद सदस्याचे नाव तुम्हाला माहित आहे काय?

होय	96%
नाही	04%

प्रश्न 6: आपण देशाचे जबाबदार नागरिक आहोत असे आपणास वाटते का ?

असे विचारले असता तीन विद्यार्थ्यांनी नाही असे उत्तर दिले तर इतर सर्वांनी आपण जबाबदार नागरिक असल्याचे सांगितले.

टेबल क्रमांक 6

आपण देशाचे जबाबदार नागरिक आहोत असे आपणास वाटते का ?

होय	94%
नाही	06%

प्रश्न 7: आपल्या एकाचे मतदानही महत्वाचे आहे असे आपणास वाटते का ?

असे विचारले असता 48 विद्यार्थ्यांनी होय असे उत्तर दिले.

टेबल क्रमांक 7

आपल्या एकाचे मतदानही महत्वाचे आहे असे आपणास वाटते का ?

होय	96%
नाही	04%

प्रश्न ४ : स्वच्छ आणि पारदर्शक राजकारणासाठी आपण मदत करू शकतो असे आपणास वाटते का?

या प्रश्नावर 47 विद्यार्थ्यांनी होय असे उत्तर दिले आणि दोन विद्यार्थ्यांनी नकारार्थी उत्तर दिले.

टेबल क्रमांक ४

स्वच्छ आणि पारदर्शक राजकारणासाठी आपण मदत करू शकतो असे आपणास वाटते का?

होय	94%
नाही	06%

प्रश्न ५ : तुमच्या शहराच्या समस्या तुम्हास माहित आहेत का ?

जेव्हे विचारले असता चाळीस विद्यार्थ्यांनी होय म्हणून सांगितले चार विद्यार्थी नाही म्हणाले आणि सहा विद्यार्थ्यांनी काही समस्या माहित असल्याचे सांगितले.

टेबल क्रमांक ९

तुमच्या शहराच्या समस्या तुम्हास माहित आहेत का ?

होय	80%
नाही	08%
काही काही	12%

प्रश्न 10: या समस्या सोडवण्यासाठी तुम्ही काही करू शकता असे तुम्हाला वाटते का?

या प्रश्नावर 45 विद्यार्थ्यांनी होय आम्ही काही करू शकतो असे उत्तर दिले तर पाच विद्यार्थ्यांनी माहित नाही असे सांगितले.

टेबल क्रमांक 10

या समस्या सोडवण्यासाठी तुम्ही काही करू शकता असे तुम्हाला वाटते का?	
होय	90%
नाही	00%
माहित नाही	10%

निष्कर्षः

प्रस्तुत संशोधनातून निष्कर्ष काढण्यात आले.

वरिष्ठ महाविद्यालय प्रवेश घेतलेले विद्यार्थी नवमतदार असले तरी त्यांच्यात मतदार म्हणून नोंदणी करणे विषयी फारशी जागरूकता नाही. आपण मतदार म्हणून लगेच नोंदणी करावी याविषयी त्यांच्यात जागरूकता नाही. स्वतःहून हे काम ते करत नाही असे दिसते. ज्या विद्यार्थ्यांनी मतदार म्हणून नोंदणी केलेली आहे त्यांनी मात्र नुकत्याच झालेल्या सार्वत्रिक निवडणुकीत मतदान केले आहे. आपल्या शहरात असलेल्या स्थानिक स्वराज्य संस्था विषयी विद्यार्थी जागरूक आहेत. विद्यार्थ्यांना आपल्या लोकप्रतिनिधी माहित आहे आणि आपल्या देशाचे जबाबदार नागरिक आहोत याची जाणीव त्यांना आहे. शिवाय आपल्या एकाच्या मताने बरेच काही होऊ शकते ही जबाबदारी विद्यार्थ्यांना कळते शिवाय स्वच्छ आणि पारदर्शक राजकारणासाठी विद्यार्थी जागरूक आहेत. आपल्या देशाचे तसेच आपल्या शहराचे राजकारण जाणून घेऊ शकतो, त्यात सुधारणा करू शकतो याची जाणीव विद्यार्थ्यांमध्ये आहे. आपल्या शहरातील समस्या विद्यार्थी समजून घेतात त्या सोडवण्यासाठी आपण जबाबदारी घेऊ शकतो याची त्यांना जाणीव आहे वरिष्ठ महाविद्यालय विद्यार्थ्यांचे राजकीय जबाबदारीची जाणीव समाधान कारक आहे.

परिशिष्टे 1)

प्रश्नावली

प्रश्न 1: आपली मतदार म्हणून नोंदणी झालेली आहे काय?

प्रश्न 2: मतदार म्हणून नोंदणी झालेली नसेल तर ती का करण्यात आली नाही?

प्रश्न 3: याआधी झालेल्या निवडणुकीत आपण मतदान केलेले आहे काय?

प्रश्न 4: स्थानिक स्वराज्य संस्था विषयी आपणास माहिती आहे काय?

प्रश्न 5: तुमच्या वॉर्डातील नगरपरिषद सदस्याचे नाव तुम्हाला माहित आहे काय?

प्रश्न 6: आपण देशाचे जंबाबदार नागरिक आहोत असे आपणास वाटते का ?

प्रश्न 7: आपल्या एकाचे मतदानही महत्त्वाचे आहे असे आपणास वाटते का ?

प्रश्न 8: स्वच्छ आणि पारदर्शक राजकारणासाठी आपण मदत करू शकतो असे आपणास वाटते का?

प्रश्न 9: तुमच्या शहराच्या समस्या तुम्हास माहित आहेत का ?

प्रश्न 10: या समस्या सोडवण्यासाठी तुम्ही काही करू शकता असे तुम्हाला वाटते का?

संदर्भ ग्रंथ सूची

आगलावे प्रदीप, संशोधन पद्धती शास्त्र व तंत्रे, विद्या प्रकाशन नागपूर, 1 जानेवारी
2000

काणे प. सि., राजकीय सिद्धांत आणि राजकीय विश्लेषण, पिंपळापुरे अँड
कंपनी, नागपूर जून 1997

लोटे रा. ज., भारतातील स्थानिक स्वशासन, पिंपळापुरे अँड कंपनी पब्लिशर्स, नागपूर
ऑक्टोबर 2012